LIBRIS | We know books

PORTRET AL ARTISTULUI LA TINEREȚE

James Joyce

Traducere din limba engleză și note
FRIDA PAPADACHE

LITERA
București

LIBRIS | We know books

I

A fost odată pe timpuri – și ce timpuri frumoase – o vacă mu-uu care venea pe drum, și vaca aceasta mu-uu care venea pe drum s-a-ntâlnit c-un băiețel drăgălaș pe care-l chema băiețelu' tu-tu.

Povestea asta i-o spunea tata; tata se uita la el printr-o bucată de sticlă; avea o față păroasă.

El era băiețelu' tu-tu. Vaca mu-uu venea pe drumul unde locuia Betty Byrne: care vindea bomboane de lămâie.

O, măcești-i plin de floare
În poiana mică, verde.

El cânta cântecul ăsta. Era cântecul lui.

O, mățesu mică vede

Când faci pipi în pat, întâi e cald și apoi se face rece. Mama punea o mușama. Aceasta mirosea tare ciudat.

Mama mirosea mai frumos decât tata. Ea-i cânta la pian dansul marinarilor, și el dansa. Așa dansa:

LIBRIS We know books

Tralala lala,
Tralala tralalila,
Tralala lala,
Tralala lala.

Unchiul Charles şi Dante băteau din palme. Ei erau mai bătrâni decât tata şi decât mama, dar unchiul Charles era mai bătrân decât Dante.

Dante avea două perii în dulapul ei. Peria căptuşită cu catifea castanie era pentru Michael Davitt[1], şi peria căptuşită cu catifea verde era pentru Parnell[2]. Dante îi dădea o bomboană de mentă ori de câte ori îi aducea un şervețel de hârtie.

Copiii Vance locuiau la numărul şapte. Ei aveau alt tată şi altă mamă. Erau tatăl şi mama lui Eileen.

Se ascundea sub masă. Mama spunea:

– Vai, Stephen are să ceară iertare.

Dante spunea:

– Sigur, dacă nu, vine vulturul mare şi-i scoate ochii.

Îți scoate ochii vulturul mare,
Cere repede iertare,
Cere repede iertare,
Îți scoate ochii vulturul mare,

Cere repede iertare,
Îți scoate ochii vulturul mare,
Îți scoate ochii vulturul mare,
Cere repede iertare.

1 Michael Davitt (1846–1906), revoluționar irlandez, conducător, alături de Parnell, al mișcării de eliberare națională din Irlanda

2 Charles Stewart Parnell (1846–1891), conducător de seamă al mișcării naționale din Irlanda. Învinuit de preoții catolici de adulter, Parnell şi-a ruinat cariera politică.

Terenurile mari de joc roiau de băieți. Toți țipau, şi prefecții[1] îi îndemnau cu strigăte puternice. Amurgea şi aerul era palid şi răcoros, şi, după fiecare atac şi bufnitură de-a jucătorilor, balonul unsuros, de piele, zbura ca o pasăre grea prin lumina cenuşie. El se ținea la marginea terenului, ferindu-se să nu-l vadă prefectul, ferindu-se din calea picioarelor brutale, prefăcându-se din când în când că aleargă. Îşi simțea trupul mic şi neputincios în îmbulzeala jucătorilor şi ochii îi erau înceţoşaţi şi-i lăcrimau. Rody Kickham nu era aşa: el avea să conducă echipa secției a treia, toți băieții spuneau asta.

Rody Kickham era băiat de treabă, dar Nasty Roche era un scârbos. Rody Kickham avea în dulăpiorul lui moletiere şi, la refectoriu, îşi păstra alimentele într-un paneraş. Nasty Roche avea nişte mâini uriaşe. Budincii de pâine de vineri îi zicea budincă de câine. Şi într-o zi îl întrebase pe Stephen:

– Cum te cheamă?

Stephen răspunsese:

– Stephen Dedalus.

Şi atunci Nasty Roche zisese:

– Ce nume mai e şi ăsta?

Şi cum Stephen nu ştiuse ce să-i răspundă, Nasty Roche îl întrebase:

– Ce e taică-tău?

Stephen răspunsese:

– Un domn.

Atunci Nasty Roche întrebase:

– E magistrat?

Se târa din loc în loc pe lângă marginea terenului, zbughind-o din când în când la fugă. Dar i se înveneţiseră

1 Preot sau călugăr care conduce şi supraveghează câte un sector al activității elevilor: învățătura, disciplina, practicile religioase etc.

LIBRIS We know books

mâinile de frig. Le băgă în buzunarele vestonului cenușiu, încins cu o curea. Purta o curea peste buzunare. Curea se zice și când îl amenințI pe unul cu bătaia. Într-o zi, un băiat îi spusese lui Cantwell:

– Îți trag o curea cât ai zice pâs.

Cantwell răspunsese:

– Du-te și vezi-ți de treaba ta! Trage-i o curea lui Cecil Thunder. Să te văd atunci! Îți trage el ție un șut în fund, să-l ții minte!

Nu era frumos să vorbești așa. Mama îi spusese să nu stea de vorbă la școală cu băieții care vorbesc urât. Drăguță, mama! În prima zi în holul castelului, când își luase rămas-bun, își ridicase voaleta pe nas ca să-l sărute: și nasul, și ochii îi erau roșii. Dar el se făcuse că nu vede că-i venea să plângă. Era drăguță mama, dar când plângea nu mai era așa drăguță. Și tatăl lui îi dăduse două monede de câte cinci șilingi bani de buzunar. Și tata îi spusese că, orice i-ar mai trebui, să-i scrie lui, acasă, și, orice-ar fi, niciodată să nu pârască vreun camarad. Apoi, în poarta castelului, rectorul dăduse mâna cu tata și cu mama, iar sutana îi fluturase în vânt, și apoi trăsura pornise, luându-i pe tata și pe mama. Strigaseră către el din trăsură, fluturând mâinile:

– Rămâi cu bine, Stephen, rămâi cu bine!

Fu prins în iureșul unei învălmășeli și, temându-se de ochii scânteietori și de ghetele noroioase, se chirci și privi printre picioare. Băieții se luptau și icneau, iar picioarele lor frecau, izbeau, tropăiau. Apoi ghetele galbene ale lui Jack Lawton scoaseră cu dibăcie balonul, și toate celelalte ghete și picioare se repeziră pe urma lui. Alergă și el pe urma lor puțintel și-apoi se opri. În curând venea vacanța și-aveau să plece acasă. După cină, în sala de studiu, avea să schimbe numărul șaptezeci și șapte, lipit înăuntrul pupitrului lui, cu numărul șaptezeci și șase.

Are să fie mai plăcut în sala de studiu decât aici afară, în frig. Cerul era palid și rece, dar la castel se vedeau câteva ferestre luminate. Se întrebă de la ce fereastră își va fi azvârlit Hamilton Rowan pălăria în șanțul de gardă al parcului și dacă-n vremea aceea or fi fost straturi de flori sub ferestre. Într-o zi când fusese chemat la castel, portarul îi arătase urmele lăsate de gloanțele soldaților în lemnul porții și-i dăduse o bucată de pesmet de care mâncau la masa comunității. Luminile din castel erau plăcute și calde. Parcă erau dintr-o carte. Poate cam așa o fi fost la abația Leicester. Ce propoziții nostime erau în cartea de citire scrisă de doctor Cornwell! Parc-ar fi fost poezii, dar nu erau decât propoziții ca să înveți să pronunți corect:

Wolsey a murit la abația Leicester;
Acolo îl îngropară schivnicii.
Tăciunele este o boală a plantelor,
De cancer suferă animalele.

Ar fi plăcut să stai întins pe covorul din fața căminului, cu capul proptit în mâini, și să te gândești la propozițiile astea. Se cutremură de parcă ar fi simțit pe piele o apă rece și lipicioasă. Era o ticăloșie din partea lui Wells să-l îmbrâncească în canal fiindcă nu voise să schimbe tabachera lui mititică pe castana aromată, de tuse, a lui Wells, câștigătorul la patruzeci de seturi. Ce rece și lipicioasă fusese apa! Un băiat văzuse într-o zi un șobolan mare sărind în spumele băltoacei. Mama ședea acum cu Dante în fața focului și aștepta să vină Brigid cu ceaiul. Își ținea picioarele pe apărătoarea din fața căminului și papucii ei cu pietricele sclipitoare erau atât de fierbinți și aveau un miros atât de bun și de cald! Dante știa o mulțime de lucruri. Ea îl învățase unde era Canalul Mozambic și care era cel mai lung râu

LIBRIS We know books

din America, și cum se chema cel mai înalt munte din lună. Părintele Arnall știa și mai multe decât Dante, fiindcă dânsul era preot, dar și tata și unchiu' Charles ziceau că Dante e o femeie deșteaptă și citită. Și când scotea Dante zgomotul ăla după masă și pe urmă își punea mâna la gură, se chema că are arsură la stomac.

O voce strigă de se auzi pe toate terenurile de joc:

– Toată lumea în clasă!

Apoi alte voci strigară dinspre celelalte echipe:

– Toată lumea în clasă! Toată lumea în clasă!

Jucătorii se adunară la un loc, înfierbântați și plini de noroi, și el se duse printre ei, bucuros că intrau. Rody Kickham ținea mingea de șiretul unsuros. Un băiat îi spuse să mai tragă un șut, dar el merse înainte fără măcar să-i răspundă. Simon Moonan îi spusese să nu dea, că se uită prefectul. Băiatul se întoarse către Simon Moonan și zise:

– Știm toți de ce te-ai găsit tu să vorbești. Fiindcă ești lingăul lu' McGlade.

„Lingău" era o vorbă ciudată. Băiatul îi zicea așa lui Simon Moonan fiindcă avea obiceiul să-i lege prefectului mânecile sutanei la spate și prefectul se făcea că se supără. Dar vorba asta avea un sunet urât. Odată se spălase pe mâini la toaletă la hotelul Wicklow și după aia tatăl lui scosese dopul cu lanț și apa murdară se scursese prin gaura chiuvetei. Și când se scursese toată încet, gaura chiuvetei făcuse un zgomot ca ăsta: ling-ling. Da' mai tare.

Amintindu-și asta, și ce albă era toaleta, i se făcu frig și apoi foarte cald. Erau două robinete – le învârteai și ieșea apa rece și cea caldă. Simți o răceală și apoi o fierbințeală: și parcă vedea numele robinetelor scrise pe ele. Era foarte ciudat.

Și aerul din coridor îi dădea fiori reci. Era ciudat și jilav. Dar curând o să se aprindă gazul și când ardea făcea un

zgomot micuț, ca un cântecel, mereu același: și când tăceau pentru o clipă băieții în sala de joc, auzeai cântecul.

Era ora de aritmetică. Părintele Arnall scrise pe tablă o problemă grea și apoi spuse:

– Ei, ia să vedem, care câștigă? Înainte, York! Înainte, Lancaster!

Stephen se căznea cât putea, dar problema prea era grea – și se zăpăci. Micuța emblemă de mătase, cu trandafirul alb pe ea, prinsă cu un ac de pieptul vestonului, începu să tremure. El nu era tare la aritmetică, dar se căznea cât putea, ca să nu piardă York. Fața părintelui Arnall arăta foarte întunecată, dar nu era supărat: râdea. Pe urmă Jack Lawton pocni din degete și părintele Arnall se uită în caietul lui și zise:

– Bine. Bravo, Lancaster! Trandafirul roșu câștigă. Acu' hai 'nainte, York! Dă-i bătaie!

Jack Lawton îi aruncă o privire de la locul lui. Mica emblemă de mătase, cu trandafirul roșu pe ea, se vedea foarte frumos fiindcă Lawton purta un tricou albastru. Stephen simți că roșește și el la față când se gândi ce de mai prinsori or să se pună care va fi primul din clasa întâi elementară, Jack Lawton sau el. În unele săptămâni lua Jack Lawton premiul întâi, și într-altele îl lua el. Fâșiuța de mătase albă a emblemei tremura, tremura, pe când el se căznea cu problema următoare și asculta glasul părintelui Arnall. Apoi i se stinse toată ardoarea și-și simți fața rece de tot. Își închipui că fața trebuie să-i fie albă, fiindcă și-o simțea așa rece. Nu izbutea să rezolve problema, dar nu-i mai păsa. Trandafiri albi și trandafiri roșii: ce culori frumoase! Era plăcut să ți le închipui. Și diplomele pentru premiul întâi și al doilea și al treilea aveau culori frumoase: roz și gălbui și liliachiu. Era frumos să-ți închipui trandafiri liliachii și gălbui și roz. Poate că un trandafir sălbatic ar putea avea o culoare din

LIBRIS We know books

asta – și își aminti de cântecul cu floarea de măceș în poiana mică, verde. Dar un trandafir verde nu puteai găsi nicăieri. Dar poate că undeva în lume se găsea.

Suna clopotul și elevii din toate clasele începeau să iasă încolonați și s-o ia de-a lungul coridoarelor înspre refectoriu. Ședea și se uita la cele două pătrățele de unt din farfuria lui, dar nu putea mânca pâinea aceea jilavă. Și fața de masă era jilavă și fleșcăită. Dar bău tot ceaiul slab și fierbinte pe care i-l turnase în cană rândașul cel greoi de la bucătărie, încins cu șorț alb. Se întrebă dacă șorțul rândașului era și el jilav sau dacă toate lucrurile albe erau reci și jilave. Nasty Roche și Saurin beau cacao – le-o trimiteau de-acasă în cutii de cositor. Spuneau că ei nu pot bea ceaiul – că e ca lăturile pentru porci. Tații lor erau magistrați, așa spuneau băieții.

Toți băieții îi păreau foarte ciudați. Toți aveau tați și mame, și fiecare avea alte haine și alt glas. Îi era dor să fie acasă și să-și pună capul în poala mamei. Dar nu se putea, așa că i se făcu dor să se termine cu jocul și cu învățatul, și cu rugăciunile și să se ducă în pat.

Mai bău o cană cu ceai fierbinte, iar Fleming îl întrebă:

– Ce ți-e? Te doare ceva ori ce ți-e?

– Nu știu, făcu Stephen.

– Ți-o fi rău de la stomac, spuse Fleming, ești alb la față.

– Da, sigur, făcu Stephen.

Dar nu-l durea acolo. Gândea că-l doare inima, dacă poate să te doară într-un asemenea loc. Fleming era foarte de treabă că-l întrebase. Îi venea să plângă. Își propti coatele pe masă și-și astupă și-și destupă urechile. Și acum auzea zgomotul din refectoriu de îndată ce-și destupa urechile. Se auzea un muget ca de tren noaptea. Și când își astupa urechile, mugetul pierea ca trenul când intră într-un tunel. În noaptea aceea la Dalkey așa mugea trenul, și când a intrat

în tunel a încetat a mugi. Închise ochii și trenul urui înainte, mugind și apoi oprindu-se, iar mugind, iar oprindu-se. Era nostim să-l auzi mugind și oprindu-se, și apoi iar țâșnind din tunel cu muget, și apoi iar oprindu-se.

Începură să vină de-a lungul prețului de iută din mijlocul refectoriului băieții din cursul superior, Paddy Rath și Jimmy Magee, și Spaniolul, care avea voie să fumeze, și Portughezul cel mic, care purta o beretă de lână scămoasă. Și apoi cei de la mesele secției medii și cei de la mesele secției a treia. Și fiecare în parte avea alt fel de mers.

Ședea într-un colț al sălii de joc, făcându-se că se uită la o partidă de domino, și o dată sau de două ori putu auzi câte o clipă cântecul micuț al gazului. Prefectul stătea în ușă cu câțiva băieți și Simon Moonan îi lega la spate mânecile sutanei. Le spunea ceva despre Tullabeg.

Apoi plecă din ușă și Wells veni înspre Stephen și întrebă:

– Ia spune-ne, Dedalus, tu o săruți pe maică-ta când mergi la culcare?

Stephen răspunse:

– O sărut.

Wells se întoarse către ceilalți băieți, spunând:

– O, i-auziți ce zice ăsta, c-o sărută pe maică-sa în fiecare seară când merge la culcare.

Băieții se opriră din joc și se întoarseră către cei doi, râzând. Stephen roși sub privirile lor și spuse:

– Ba n-o sărut.

Wells spuse:

– O, i-auziți ce zice, că n-o sărută pe maică-sa când merge la culcare.

Iar râseră toți. Stephen încercă să râdă și el. Într-o clipă își simți tot trupul dogorind, tulburat. Care era răspunsul corect la întrebarea asta? Dăduse două răspunsuri și Wells tot râdea. Dar Wells trebuie să știe răspunsul corect, că el

LIBRIS We know books

e în a treia de gramatică[1]. Încercă să se gândească la mama lui Wells, dar nu îndrăznea să ridice ochii spre fața lui. Nu-i plăcea fața lui Wells. El îl îmbrâncise cu o zi mai înainte în canal, fiindcă nu voise să schimbe tabachera lui mititică pe castana aromată, de tuse, a lui Wells, învingătorul la patruzeci de seturi. Era o ticăloșie; toți băieții spuneau așa. Și ce rece și lipicioasă fusese apa! Și-un băiat văzuse într-o zi un șobolan mare sărind pleosc drept în spuma lăturilor.

Spuma rece din canal îi învălui tot trupul; iar când sună clopoțelul de intrare în sala de studiu și băieții ieșiră încolonați din sălile de joc, simți prin haine aerul rece din coridor și din casa scării. Tot mai încerca să găsească răspunsul corect. Cum era bine: s-o săruți pe mama sau să n-o săruți? Ce era aia, să săruți? Tu ridicai fața, așa, ca să spui noapte bună, și atunci mama își apleca fața. Asta era sărutul. Mama își punea buzele pe obrazul tău; buzele ei erau moi și-ți umezeau obrazul, și făceau un zgomot micuț: țoc. De ce or fi făcând oamenii așa cu fețele lor?

Cât șezu în sala de studiu deschise capacul pupitrului lui și schimbă numărul lipit înăuntru din șaptezeci și șapte în șaptezeci și șase. Dar vacanța de Crăciun era încă foarte departe: însă odată și odată tot o să vină, fiindcă Pământul se învârtește mereu.

Era o poză cu Pământul pe pagina întâi a cărții de geografie: o minge mare în mijlocul norilor. Fleming avea o cutie cu creioane colorate și într-o seară de studiu liber colorase Pământul cu verde și norii cu cafeniu. Asemenea celor două perii din dulapul lui Dante, peria căptușită cu catifea verde pentru Parnell și peria cu căptușeala castanie

[1] Clasele de *gramatică* – cele care în licee, în acel sistem, le preced pe cele de *umanistică* (*poetică, retorică*)

pentru Michael Davitt. Dar nu-i spusese el lui Fleming să le coloreze așa. Așa voise Fleming să le coloreze.

Deschise cartea de geografie ca să-și învețe lecția; dar nu putea ține minte numele locurilor ălora din America. Și doar erau locuri deosebite, cu nume deosebite. Erau toate în țări deosebite și țările erau în continente, și continentele erau în lume, și lumea era în univers. Deschise cartea la pagina albă de după copertă și citi ce scrisese el acolo: se scrisese pe el, numele lui și locul unde se găsea.

Stephen Dedalus
Clasa întâi elementară
Colegiul Clongowes Wood
Sallins
Comitatul Kildare
Irlanda
Europa
Lumea
Univers

Asta era scris de el, iar Fleming, într-o seară, scrisese în joacă pe pagina de-alături:

Stephen Dedalus mă cheamă,
Și Irlanda-i țara mea,
Stau la Clongowes deocamdată
Sper să merg în cer cândva.

Citi versurile de-a-ndăratelea, dar așa nu mai erau poezie. Apoi citi pagina netipărită de jos în sus, până ajunse la numele lui. El era ăsta: și citi iar pagina de sus în jos. După univers ce era? Nimic. Dar oare era ceva împrejurul universului care să arate unde se isprăvea înainte să înceapă

LIBRIS | We know books

nimicul? Un zid nu putea să fie, dar se putea să fie o linie subțire, subțire, care înconjura de jur-împrejur tot. Ce gând mare, să te gândești la tot și la peste tot! Numai Dumnezeu putea face asta. Încercă să-și închipuie cât de mare trebuie să fie gândul acela, dar se putea gândi doar la Dumnezeu. Dumnezeu era numele lui Dumnezeu întocmai cum al lui era Stephen. *Dieu* era Dumnezeu pe franțuzește și tot numele lui Dumnezeu era; și de câte ori se ruga cineva la Dumnezeu și spunea *Dieu,* Dumnezeu numaidecât știa că se roagă un francez. Dar cu toate că existau nume diferite pentru Dumnezeu în toate limbile diferite din lume și că Dumnezeu înțelegea ce spuneau toți cei care se rugau în limbile lor diferite, Dumnezeu tot rămânea totdeauna același Dumnezeu și numele adevărat al lui Dumnezeu era Dumnezeu.

Când se gândea așa obosea foarte tare. Îi făceau capul mare de tot. Întoarse pagina netipărită și privi obosit pământul verde, rotund, în mijlocul norilor cafenii. Se întreba ce era bine, să fii de partea culorii verzi sau a culorii cafenii, fiindcă Dante într-o zi tăiase cu foarfeca de pe peria care era pentru Parnell căptușeala de catifea verde și o aruncase, și-i spusese lui că Parnell era un om rău. Oare acasă tot se mai certau în privința asta? Asta se chema politică. Erau două tabere care nu se înțelegeau: Dante era de-o parte, iar tata și domnul Casey de cealaltă parte, dar mama și cu unchiul Charles nu erau de nici o parte. În fiecare zi era ceva în jurnal despre asta.

Se necăjea că nu știa bine ce înseamnă politica și că nu știa unde se isprăvește universul. Se simțea mic și neputincios. Când o să fie și el ca băieții din clasele de poetică și retorică? Ei aveau glasuri groase și ghete mari și învățau trigonometria. Mai era mult până acolo. Întâi venea vacanța și pe urmă trimestrul următor, și pe urmă iar vacanța, și

pe urmă iar alt trimestru, și pe urmă iar vacanța. Era ca un tren care intră în tuneluri și iese din tuneluri și trenul era ca zgomotul băieților când stăteau la masă în refectoriu, pe care-l auzeai dacă-ți destupai și-ți astupai urechile. Trimestru, vacanță; tunel, ieșire, zgomot, oprire. Ce departe era! E mai bine să meargă să se culce. Doar rugăciunile în capelă și apoi patul. Se înfioră și căscă. Ce minunat o să fie în pat după ce se încălzeau puțin cearșafurile! La început erau foarte reci când te băgai în pat. Se înfioră când se gândi cât de reci erau la început. Dar pe urmă se încălzeau și atunci putea să adoarmă. Era minunat să fii obosit. Căscă iar. Rugăciunile de seară și apoi patul: se înfioră și-i veni să caște. O să fie minunat peste câteva minute. Simțea un val de căldură invadându-i trupul din cearșafurile reci, care-l făceau să tremure – cald, tot mai cald – până simți că-i era cald din cap până-n picioare – cald de tot – și cu toate astea, tot mai tremura puțin și tot îi mai venea să caște.

Sună clopotul pentru rugăciunile de seară; ieși din sala de studiu încolonat printre ceilalți, coborî prin casa scării și merse de-a lungul coridoarelor spre capelă. Coridoarele erau slab luminate, întunecate, și capela era întunecată. Curând totul are să fie cufundat în întuneric și în somn. În capelă aerul era rece ca noaptea și marmura era de culoarea mării noaptea. Marea era rece și ziua, și noaptea: dar mai rece era noaptea. Era rece și întunecată sub cheiul de piatră de lângă casa tatei. Dar desigur că în nișa căminului sfârâia ceainicul cu apă fierbinte pentru punci.

Prefectul capelei se ruga cu mâinile deasupra capului lui Stephen și memoria lui cunoștea răspunsurile:

O, Doamne, deschide-ne buzele
Și gurile noastre vor vesti slava Ta.
Apleacă-te întru ajutorul nostru, o, Dumnezeule!
O, Doamne, grăbește-te a ne ajuta!